

ANTROPOZOFIJA U SLUŽBI WALDORFSKE PEDAGOGIJE

MARIJA OBAD
Filozofski fakultet u Zadru
Faculty of Philosophy in Zadar

UDK/UDC:37.013
Pregledni članak
Review

Primljeno :1991 - 01 - 21

Received

U zapadnoevropskom mišljenju posebno mjesto pripada antropozofskoj duhovnoj znanosti, koja je u svojoj biti apolitična i isključivo okrenuta čovjeku kako bi što bolje razumio svoju bit, koja ne želi diskriminirati nijednu religiju, rasu ili naciju. Tako u isti mah jednostavno ali i komplicirano samoodređenje čovjeka, kroz epistemologiju u čijoj su osnovi svekolike svijesti, i teozofiju koja nalazi svoje uporište u waldorfskoj pedagogiji, stvorilo je novi pedagoški pravac još početkom ovoga stoljeća, koji je naročito aktualan danas.

O tome kako waldorfski pedagozi, ujedinivši teozofiju i antropozofiju, iznalaze nov put pedagoškog djelovanja, bit će riječi u ovome tekstu.

Kada je još godine 1974. Johann Gottlieb Fichte objavio djelo "Osnove sveukupne epistemologije", bilo je jasno da izlazi na vidjelo jedan novi svijet spoznaje, učenje neshvatljivo onome tko o svijetu želi suditi samo na temelju predodžbi običnih osjetila. No, kada je 1892. Rudolf Steiner objavio dijelove svoje doktorske disertacije pod naslovom "Istina i znanost", u kojima raspravlja o problemima spoznajne teorije s posebnim osvrtom na Fichteovu epistemologiju, postalo je sasvim izvjesno da se utemeljila nova spoznajno teorijska osnova koja će označiti nov pristup ljudskome Ja kao središtu svijesti dobijene izvanjskim i unutrašnjim opažanjem vlastitog bivstvovanja. Knjigom "Teozofija" koja se prvi put pojavila 1904. R. Steiner utemeljuje ne samo antropozofsku duhovnu znanost, nego i novi pristup o d g o j u sa stajališta duhovne znanosti.

TEOZOFIJA I DUHOVNO ODREĐENJE ČOVJEKA

Jesu li čovjeku "neprekoračive granice" njegove spoznaje, osnovno je pitanje kojega pokreće Steiner u stvaranju svoje teozofije. Ono što čovjek naziva "isključivom" znanošću često je zapreka nalaženju odgovora na ovo pitanje, ističe Steiner, jer znanost, shodno svojoj naravi, priznaje za "zbiljsko" samo ono pristupačno čovjekovim osjetilima i ma koliko velike bile njene zasluge za spoznaju *z b i l j e*, njezina mjerodavnost utemeljena na taj način stvara mnoštvo predrasuda koje zatvarju pristup *v i š i m z b i l j a m a*.

Steiner ne respektira dotadašnje granice spoznaje već se upušta u razmatranje tog problema na način za koji mnogi drže da se nalazi "onkraj granice" ljudske spoznaje i moći. Po njemu, naći se "s onu stranu granica spoznaje" znači razviti druge sposobnosti pomoću kojih će se *d o i s t a* pronaći istina, a to nije moguće bez jednog posvema drugačijeg duhovnog određenja čovjeka. Na taj način *s v a z b i l j a*, i ona niža i ona viša, postaje *d u h o v n a* i čini samo dvije strane jednoga te istog temeljnog bića. Ova činjenica, pak, izaziva kod svakoga tko se osjeća potaknut da govori o duhovnim područjima opstojnosti, osjećaj bezgranične odgovornosti, naglašava Steiner. To je i razlog da se nikoga ne bi smjelo spriječavati da se bavi višim istinama. Uostalom, zaključuje autor, na taj način čovjek može najbolje ispuniti svoju zadaću čovjeka u punom smislu te riječi, jer će se putem znanja o nadosjetilnom najviše približiti otkrivanju *b i t i* i određenja čovjeka.

Steinerova antropozofija nizom primjera nastoji pokazati kako je čovjek zapravo na *t r o s t r u k* način suživljen sa svijetom: prvo suživljavanje je *z b i l j a* u kojoj se nalazi, svijet oko njega kojega uzima kao gotovu činjenicu; drugo suživljavanje je *d o ž i v l j a j* svijeta koji za svakoga ima određeno značenje; i treće, ide prema nadosjetilnom k nekom *v i š e m c i l j u* kojemu čovjek neprestano teži. Na ovaj se način čovjek neprekidno trostruko povezuje sa stvarima oko sebe, pa se i on sam sastoji od tri povezana dijela: tijela, duše i duha. Svojim tijelom pripada svijetu kojega opaža; svojom dušom gradi vlastiti svijet; duhom mu se objavljuje svijet uzvišen nad oba spomenuta. U sredini, dakle, između tijela i duha, živi duša. Čovjekovo "ja" živi u tijelu i duši, ali čovjekov duh živi u "ja" da bi ga ispunilo.

Preko forme svojega tjelesnog (ljudskog) postojanja čovjek je i označen bićem, a njegova se duša kao svojevrstnost postavlja nasuprot vanjskome svijetu. Tako tjelesnost postaje podloga duševnoga, a ovo duševno je tek osnovica za duhovno koje čovjeka i čini pripadnikom višega reda. Osim fizičkog obličja smještenog u čovjekovu *f i z i č k o m t i j e l u*, čovjek doživljava i duhovno obličje smješteno u njegovom *e t e r i č k o m t i j e l u*, koje mu omogućava nadosjetilnu spoznaju svijeta. No, gledati u vlastiti svijet osjeta može svaki

čovjek, ali "gledati" u svijet osjeta drugoga bića mogu samo v i d o v i t i, dakle, ljudi otvoreni "d u h o v n i m o k o m". Kako duša razuma prožima dušu osjeta, ovaj koji posjeduje sposobnost, "gledanja" duše vidi i dušu razuma kao posebno biće. Na taj se način čovjek m i š l j e n j e m izdiže iznad vlastitog života.

ODGOJ DJETETA SA STAJALIŠTA DUHOVNE ZNANOSTI

Iz svega što smo naveli jasno je da antropozofija gleda i na dijete kao na građanina triju svjetova, a njegovu ukupnost kao na nešto što je bilo, nešto što jest i nešto što će biti, i što se uvijek i iznova obnavlja (reinkarnacija).

U tom smislu središnje načelo odgoja odnosi se na dječju prirodu (ono što dijete u tom trenutku jest), dok se druga odgojna načela okreću biti djetetova razvoja. Duhovna znanost naime uči da se čovjek razvija i tako krči sebi put do novih svjetova. Dijete ne može percipirati te svjetove jer kod njega nisu razvijeni njegovi organi više spoznaje, koji će ga dovesti do samopojmanja "svojega Ja". Tako je cjelokupni kulturni razvoj djeteta usmjeren prema višim ciljevima, odnosno izraz djelovanja "ja" nad nižim dijelovima bića.

Ako ove postavke primjenimo u odgovu, jasno je da različita sredstva kulture i obrazovanja uzdužu "ja", a pri tome golemu moć da "ja" oplemeni i pročisti ima r e l i g i j a. Ono što nazivamo s a v j e š ć u nije ništa drugo nego rezultat tog djelovanja u sferi odgoja. Preobražaj se djeteta (dakle čovjeka) temelji na odgoju, odnosno na u č e n j u koje dijete bogati uzvišenim mislima, a kako će se dozirati učenje ovisi o životnoj dobi djeteta. Poznavanje zakonitosti razvitka djeteta čini temelj njegova odgoja i obrazovanja sa stajališta duhovne znanosti.

Prvu vezu sa svojom okolinom dijete uspostavlja oponašanjem, pa se njemu kao sredstvu učenja poklanja naročita pažnja do sedme godine djeteta. Uz to njeguje se senzomotorni razvoj djeteta. Pri tom se upozorava da okolinu čine ne samo moralni događaji i smislene situacije, već i njima suprotni, koje dijete također oponaša. Zato treba strogo paziti da se u djetetovoj okolini ne događa ništa što ono ne bi trebalo, ili ne bi smjelo oponašati. Istodobno, što se više radosti pruži dječjim osjetilima, to će biti više šansi za bolji razvoj djeteta. U toj dobi na dijete ne djeluje dociranje ni moraliziranje, već isključivo ono što odrasli pred njima č i n e.

Kao što djetetu do sedme godine moramo pružiti fizički uzor po kojemu će se ravnati i imitirati ga, tako ga nakon sedme godine treba usmjeriti prema unutrašnjim sadržajima i vrijednostima. Na raspolaganju su nam brojna očigledna sredstva, s kojima ne bi trebalo pretjerivati, a od neprocjenjive važnosti bit će i autoritet odgajatelja. Pravi i nenametljivi autoritet neposredna je duhovna snaga pomoću koje dijete formira navike, sklonosti i vlastitu savjest, usmjerava svoj temperament i izgrađuje pogled na svijet. U ovom periodu treba naročito njegovati duševne moći, među njima posebno pamćenje. Zornost valja produhovljavati jer

nije dovoljno da dijete samo osjetilima percipira neku stvar, već je potrebno da ju doživi kao izraz svog duhovnog, dakle osjećajnog života. Tu naročito važnu ulogu može odigrati glazba kroz neposredno doživljavanje vlastitom aktivnošću, ali i ostale umjetnosti.

Spolnom zrelošću dijete postaje sposobno samo suditi o onome što je prije naučilo. Ne može mu se pri tom ničim toliko nauditi kao preranim poticanjem sposobnosti rasuđivanja. Naime, svaki sud koji nije utemeljen na odgovarajućoj podlozi duševnih vrijednosti, na osjećanju za istinom, na spontanom povjerenju u autoritet, postaje kasnije na životnom putu tog mladog čovjeka ozbiljna prepreka. Ono što sugerira razum može se izraziti tek onda kada progovore sve ostale duševne snage.

Odgov djeteta sa stajališta duhovne znanosti, kako vidimo, traži i izaziva d u h o v n o s t bez koje čovjek zapravo ne može opstati.

DUHOVNA ZNANOST I WALDORFSKA PEDAGOGIJA

Steinerova antropozofija ili duhovna znanost potakla je veliki broj ljudi širom svijeta na korisna razmišljanja iz kojih su proistekle poznate waldorfske škole širom svijeta.¹

Waldorfska škola je integralna privatna škola u kojoj se dijete školuje od prvog razreda pa do polaganja mature. Temeljna načela waldorfskog učenja proističu iz antropozofskih postavki, među kojima izdvajamo: stimuliranje umjetničkog i kreativnog senzibiliteta djeteta; raspoređivanje nastavnog sadržaja u skladu s praćenjem cjelokupna razvoja dječje ličnosti s obzirom na tjelesnu, duševnu i duhovnu komponentu njegova bića; iznošenje nastavnog sadržaja u ciklusima s posebnim koncentriranjem na sukcesivnost pojedinih razdoblja koja se proučavaju; stimuliranje razvoja osobite nadarenosti svakog učenika na pojedinim područjima.

Waldorfske škole se često nazivaju i "roditeljske škole", jer su roditelji stalno uključeni u sve dijelove odgojnog procesa, utemeljenog na trima već spomenutim razinama: tjelesnoj, duševnoj i duhovnoj. Pri tom je suradnja roditelja i liječnika od nezaobilazne važnosti.

Značajno je naglasiti da waldorfske škole ne proizvode sljedbenike antropozofije

¹ U godini 1987. u SR Njemačkoj radilo je 99 ovih škola, koje je polazilo preko 44. 000 učenika. U evropskim školama radila je 301 takva škola, a u vanevropskim zemljama 103 waldorfske škole, i to ukupno u 22 zemlje.

Skoro jednaku ekspanziju imamo i kod dječjih vrtića. Od 1960. do 1984. povećao se njihov broj od 29 na 179. Ovakav razvoj impresionira, jer ne treba zaboraviti da je 1919. prvih 256 učenika krenulo u tzv. Slobodnu waldorfsku školu (Freie Waldorfschule) u Stuttgartu, koju je utemeljio Rudolf Steiner, te da su bile zabranjene u vrijeme Hitlerova režima, a također i nepoznate u zemljama komunističkog poretka.

kao jedina pogleda na svijet, već mlade ljude kojima su mnoge stvari i pitanja u vezi sa svijetom i njima samima p o s v i j e š ć e n e spoznajom da je svki odgoj u značajnoj mjeri i čovjekov samoodgoj.

Buđenje interesa za waldorfske škole u istočnoevropskim zemljama moglo bi se protumačiti probuđenom sviješću ljudi u kojoj se sve više artikuliraju zahtjevi za humanizacijom, demokratizacijom i pluralizmom u pedagogiji. Ove se škole ne formiraju kao priprema za život, već kao kljalište samoga života čijim posredstvom se razvija individualitet svakog učenika. U waldorfskim školama se njeguje zajednički život učenika, a u susretima učenika, nastavnika i roditelja razvijaju se među njima prisni kontakti u mnogostukim kulturnim, ekonomskim i pravnim vezama. U prvih osam razreda rukovodstvo nad odgojem preuzima razrednik koji je svakodnevno sa svojim razredom prva tri školska sata. On predaje više glavnih predmeta. Rad u nastavi odvija se bez poticanja natjecateljskog duha, o odbačene su i ocjene koje zapravo sputavaju kreativno izražavanje učenika. Nema ponavljanja razreda, nema udžbenika, nema suvišnog dociranja i teoretiziranja. Umjesto toga posebna pažnja pridaje se objašnjavanju, voljnom i emocionalnom određenju učenika prema sadržajima koji se uče, učenici sami izrađuju "svoj" udžbenik, a rad u nastavi svakodnevno je popraćen neposrednim radom na onim sadržajima koji emocionalno i duhovno obogaćuju dijete. Uči se bez pritiska, spočetka "učitelju za ljubav", a kasnije "iz ljubavi prema predmetu". U takvoj atmosferi i česti domaći radovi, ponavljanje i vježbanje, ne čine se učenicima kao nešto nametnuto.

Waldorfska škola traži izuzetno angažiranje nastavnika, i tu vjerojatno leži ključ njezina uspjeha. Ona odgaja odgovornost i izgrađuje kod učenika osjećaj o smislenosti njegova postojanja. Antropozofska spoznaja o čovjeku i njegovoj biti služi samo kao znanstvena podloga odgoju, ali treba naglasiti da se ni u jednom dijelu odgojno - obrazovnog procesa ne pojavljuje kao njegov s a d r ž a j. U waldorfskoj školi antropozofija živi samo kao srž onoga "kako", pružajući učenicima mogućnost samostalnog izbora za poimanje pojava i svijeta uopće.

L I T E R A T U R A

1. G l o c k e r M. i G o e b e l W., 1990, Što je waldorfska pedagogija, str. 63., Biblioteka waldorfska pedagogija, Zagreb, Društvo prijatelja waldorfske pedagogije.
2. S t e i n e r R., 1990, Odogj djeteta sa stanovišta duhovne znanosti, str. 36., Biblioteka waldorfska pedagogija, Zagreb, Društvo prijatelja waldorfske pedagogije.
3. S t e i n e r R., 1990, Teozofija, uvod u nadosjetilnu spoznaju svijeta i određenja čovjeka, str. 140., Biblioteka antropozofija, Zagreb, Društvo prijatelja waldorfske pedagogije.
4. I t k o v i ć Z., 3. XII i 10. XII, 1990, Put do humanog čovjeka, Novi pokušaji pedagoškog pluralizma, str. 22., Zagreb, Novi forum.

*Marija Obad: ANTHROPOSOLOGY IN THE SERVICE OF WALDORF-S
PEDAGOGY*

S u m m a r y

A special place in the west European thinking is given to the anthroposophic science which is apolitical and exclusively turned towards man in his attempt to understand its essence regardless of religion, race or nation.

Thus a new pedagogical school was created at the beginning of this century which is very modern even today. In a simple but also complex characteriziton of man with different epistemological awareness and theosophy, this school is also based in Waldorf-s pedagogy.

The autor discusses how Waldorf-s educators, having put together theosophy and anthrosophy, found a new way in their pedagogical activities.